

ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤติกรรม ของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา

The Correction Official Opinion toward the Development Behavioral Habits of the Inmates in the Prison Education

มุขรินทร์ เฟลิ่งน้อย / Mukkharin Plengnoi

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ / Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Thailand

E-mail: Muk_line47@hotmail.com

ลลิตา นิพิฐประศาสน์ สุนทรวิภาต / Lalita Niphitprasart Soonthornvipart

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ / Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Thailand

E-mail: fsocls@ku.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะทางด้านการศึกษาของผู้ต้องขัง การจัดการศึกษาสายสามัญของผู้ต้องขังกรมราชทัณฑ์ 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษาจำแนกตามภูมิภาคหลังทางสังคม และ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสามัญของเรือนจำ การศึกษากับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำ การศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในเรือนจำและทัณฑสถานภาคกลาง 12 แห่ง จำนวน 297 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และประมวลผลข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสามัญในเรือนจำการศึกษาของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=0.63$) ระดับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษาโดยเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.84$) ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า เจ้าหน้าที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำ การศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่อายุ อายุราชการ ประสบการณ์การทำงานพัฒนาพฤติกรรมทางการศึกษา และส่วนงานที่สังกัดแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษาไม่แตกต่างกัน ผลต่อความรู้การจัดการด้านการศึกษายาสามัญในเรือนจำการศึกษามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความคิดเห็นที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง

คำสำคัญ: ความคิดเห็น, พัฒนาพฤติกรรม, เรือนจำการศึกษา

Abstract

This research purposes were 1) to study the level of the opinion of the correction official toward the specific educational rehabilitation of inmates, 2) to compare the opinion toward the specific educational rehabilitation of inmates according to their social background, and 3) to find out the relationship between the official knowledge on prison education management and the opinion of the officials. Sampling in the research were 297 of the correction officials of 12 prisons and correctional institutions in the central region. Tools employed in the data gathering were questionnaires. Statistics used in the data analysis were percentage, mean and standard deviation, one way ANOVA, and Pearson's Correlation Coefficient. The statistical level of significance was set at .05. The computer ready-made program was used for data processing. The result of the research revealed that the officials' level of the knowledge on the education management of prison education was moderate ($\bar{X}=0.63$). The level of the officials' opinion toward the rehabilitation by education of the inmates in the prison education were high ($\bar{X}=3.84$). The hypothesis testing was found that the education level related to the opinion toward the rehabilitation by education of the inmates in the prison education. There was no statistical significance difference on the officials' opinion who differed in ages, working period, working experiences and affiliations. Knowledge of the officials on education management of prison education related to the officials' opinion at the statistical significance level. The correlation of those variables was positive and moderate.

Keywords: Opinion, Behavioral Habits, Prison Education

บทนำ

การสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินตลอดจนสวัสดิภาพในการดำรงชีวิตเป็นภาระหน้าที่หลักของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ที่จะต้องให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่าง ตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ โดยทุกฝ่ายจะต้องหาแนวทางป้องกันแก้ไขการก่ออาชญากรรมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยกรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานลำดับสุดท้ายในกระบวนการยุติธรรมที่ต้องดูแลรับผิดชอบผู้กระทำผิดที่ศาลมีคำ พิพากษาลงโทษจำคุกและรับโทษในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศภายใต้ พรบ.ราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 และภารกิจของกรมราชทัณฑ์ คือการดำเนินการอบรมแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัย ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้อง กรมราชทัณฑ์เป็นกรมหนึ่งในสังกัดกระทรวงยุติธรรม การบริหารงานของกรมราชทัณฑ์ได้ยึดถือพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ซึ่งได้แก่ การให้การศึกษาแก่ผู้ต้องขัง พร้อมจัดเครื่องอุปโภคบริโภคในการศึกษาอบรม เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ สมุดหนังสือนั้น รัฐบาลจะเป็นผู้จัดหาให้ แต่ผู้ต้องขังจะนำของตนเองมาใช้ก็ได้เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว (พรบ.ราชทัณฑ์ พ.ศ.2479) กรมราชทัณฑ์ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบโครงการตามนโยบายเร่งด่วน ด้านที่ 2 ด้านสร้างความปลอดภัย ในสังคม (กรมราชทัณฑ์: 2557) ในส่วนการพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อสร้างสังคมความปลอดภัย โดยสร้างและจัดระบบหลักสูตร การพัฒนาพฤตินิสัย(Software) ผู้ต้องขังในเรือนจำ จัดทำเป็นระบบและรูปแบบการทำงานด้านการควบคุมและแก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขังใหม่ เพื่อให้ตอบสนองกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม จึงได้กำหนดเรือนจำการศึกษา (หนังสือสั่งการ ที่ ยธ.0704.7/319 ลงวันที่ 29 กรกฎาคม 2558) โดยมีหลักการและเป้าหมายของการจัดการการศึกษาเฉพาะทาง คือ 1) เพื่อพัฒนา ปรับปรุง มาตรฐานการศึกษาของผู้ต้องขังในเรือนจำ/ทัณฑสถาน 2) เพื่อยกระดับการศึกษาในเรือนจำ/ ทัณฑสถาน เทียบเท่ากับสถานศึกษาภายนอก 3) เพื่อประกันคุณภาพการจัดการศึกษาในเรือนจำ/ทัณฑสถานในทุกๆ ด้าน และ 4) เพื่อสร้างความมั่นใจแก่สังคมภายนอกในกระบวนการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของผู้กระทำผิด แผนการจัดการการศึกษาสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำ มีความสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ

โดยการจัดหลักสูตรและการรับรองคุณภาพของการศึกษา (กรมราชทัณฑ์, สำนักพัฒนาพฤตินิสัย, 2538:3) ได้จัดการศึกษาแก่ผู้ต้องขังในระดับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในเรือนจำและทัณฑสถาน จะมีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ผู้ต้องขังในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับผู้ไม่รู้หนังสือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยเฉพาะการศึกษามหาวิทยาลัย จะต้องมีการจัดดำเนินการในเรือนจำและทัณฑสถานทุกแห่ง เพื่อสนองนโยบายรัฐบาลและให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ดังนี้

- 1.1 ระดับผู้ไม่รู้หนังสือ จะเป็นการเรียนแบบชั้นเรียนที่จัดดำเนินการตามหลักสูตรของกรมราชทัณฑ์เอง
- 1.2 ระดับประถมศึกษา-มัธยมศึกษาตอนปลาย จัดการเรียนแบบชั้นเรียนและทางไกล การเรียนแบบชั้นเรียนมีสถาบันในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) เข้าดำเนินการ ซึ่งแนวทางในการบริหารงาน มีภาระหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่อยู่ในความรับผิดชอบตามวิธีการที่กำหนดในกฎหมายราชทัณฑ์ มีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานนั้น ผู้บริหารจะต้องบริหารงานในด้านต่าง ๆ ที่สำคัญ 3 ด้านหลักได้แก่ (สมบุรณ์ ประสพเนตร, 2539: 3-84) ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านการบริหารงาน และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและการสนับสนุน เพื่อให้การดำเนินนโยบายพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังที่มีลักษณะที่หลากหลายแตกต่างกันไป ส่งผลให้การดูแลผู้ต้องขัง และการกำหนดแนวทางในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในแต่ละลักษณะกลายเป็นสิ่งที่ยาก

จากความสำเร็จและสภาพปัญหาและความจำเป็นในการแก้ไขฟื้นฟูพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง การจัดการการศึกษาสำหรับผู้ต้องขัง ถือเป็นกิจกรรมอันสำคัญยิ่งในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และการปกครองเรือนจำ ส่งเสริมให้ผู้ศึกษาถึงพร้อมด้วยปัญญา จริยศึกษา การประพฤติดี ถึงพร้อมด้วยความสมบูรณ์แห่งอนามัย และหัดศึกษาการถึงพร้อมด้วยการมีความรู้ในการประกอบอาชีพ และมีหลักศีลธรรมประจำใจเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตที่ดั่งงามสอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 เป้าประสงค์ที่ 2.2 ของกรมราชทัณฑ์ คือ สร้างคนดี มีความรู้สู่สังคม กลยุทธ์ที่ 2.2 การพัฒนาการจัดการศึกษาและฝึกวิชาชีพ (นอกระบบ) ให้กับผู้ต้องขัง และเป็นการเปลี่ยนภาระให้เป็นพลัง คือนคนดีสู่สังคม และเสริมเศรษฐกิจภาคครัวให้ดีขึ้น (สำนักทัณฑปฏิบัติ, 2547: 18) และสำนักพัฒนาพฤตินิสัย (2546: 98-99) ได้เสนอแนะให้เรือนจำและทัณฑสถานจัดเวลาเรียนให้ผู้ต้องขังได้เรียนตามความต้องการ และควรประสานงานกับหน่วยงานภายนอก โดยการเชิญวิทยากรมาบรรยายและร่วมอภิปรายกลุ่มเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและเป็นการจูงใจในการศึกษาเล่าเรียน และได้มีการขยายโอกาสให้ผู้ต้องขังได้เข้ารับการศึกษามากตามโครงสร้างหลักสูตรที่กำหนดไว้ ให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ในเรื่องการจัดการศึกษาและการพักผ่อน อีกทั้งในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์มีแนวคิดในการจำแนกผู้ต้องขังและฝึกอบรมโดยจัดสร้างเรือนจำเฉพาะทาง จึงทำให้ผู้วิจยมีความสนใจศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดระบบและรูปแบบการทำงานด้านแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้ตรงตามวัตถุประสงค์ ตอบสนองกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะทางด้านการศึกษาของผู้ต้องขัง การจัดการศึกษาสายสามัญของผู้ต้องขังกรมราชทัณฑ์
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา จำแนกตามภูมิหลังทางสังคม
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสามัญของเรือนจำการศึกษากับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา

วิธีการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย ขอบเขตด้านเนื้อหา แผนแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะทางเพื่อพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังกรมราชทัณฑ์ ประเภท เรือนจำการศึกษา ขอบเขตด้านประชากร เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในเรือนจำและทัณฑสถานภาคกลาง 12 แห่ง รวม 1,147 คน ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในเรือนจำและทัณฑสถานภาคกลาง จำนวน 297 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามสัดส่วนและการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยการจับสลาก (วิลลภ รัฐฉัตรานนท์, 2545)

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและตัวอย่าง

เรือนจำ/ทัณฑสถาน	กลุ่มประชากร (คน)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)
เรือนจำจังหวัดชัยนาท	58	15
เรือนจำจังหวัดนนทบุรี	75	20
เรือนจำจังหวัดปทุมธานี	68	18
เรือนจำกลางพระนครศรีอยุธยา	156	40
เรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	122	32
เรือนจำกลางลพบุรี	68	18
เรือนจำกลางสมุทรปราการ	157	40
เรือนจำจังหวัดสระบุรี	68	18
เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี	46	12
เรือนจำจังหวัดอ่างทอง	50	12
ทัณฑสถานวัยหนุ่มพระนครศรีอยุธยา	127	32
ทัณฑสถานบำบัดพิเศษพระนครศรีอยุธยา	152	40
รวม	1,147	297

ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม 2558

เครื่องมือที่ใช้วิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม ที่สร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัย โดยการตรวจสอบของอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างข้อคำถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังทางสังคม ได้แก่ อายุ อายุราชการ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงานด้านการพัฒนาพฤตินิสัยด้านการศึกษาของเรือนจำ สังกัดปัจจุบันวิเคราะห์ด้วยคำร้อยละ ตอนที่ 2 ความรู้ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสมาญในเรือนจำการศึกษา ตอนที่ 3 กระบวนการดำเนินการเกี่ยวกับ ด้านบุคลากร ด้านการบริหารการศึกษา และด้านสภาพแวดล้อมและการสนับสนุน

การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การทดสอบความถูกต้อง (Validity) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะทางเพื่อพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง (ประเภทเรือนจำการศึกษา)การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (การจัดการศึกษายาสมาญของผู้ต้องขังกรมราชทัณฑ์) นำเสนอต่อประธานกรรมการที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง เทียบตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของข้อคำถามในแต่ละข้อว่าตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่ หลังจากนั้นได้นำข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของประธานกรรมการที่ปรึกษาให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก่อนที่จะนำไปทดสอบค่าความเชื่อมั่น

2. การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทำการทดสอบกับกลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มที่จะทำการศึกษา ได้แก่ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง จำนวน 30 คน เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2558 และทำการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถาม ความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสามัญของเรือนจำการศึกษา ตอนที่ 2 โดยหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้ของ Kuder-Richardson และแบบสอบถามความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังทางด้านการศึกษา (เรือนจำการศึกษา) ตอนที่ 3 โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ดังนี้

2.1 แบบสอบถามความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสามัญของเรือนจำการศึกษา มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.748

2.2 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังทางด้านการศึกษา (เรือนจำการศึกษา) มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.948

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่รวบรวมได้ เมื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว จึงนำไปวิเคราะห์ตามวิธีทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ดังนี้ 1. ค่าร้อยละ (Percentage) 2. ค่าความถี่ (Frequency) 3. ค่าเฉลี่ย (Mean) 4. ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) 5. t-test, 6. One-way ANOVA 6. ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติไว้ที่ระดับ 0.05

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรต้น

1. ภูมิหลังทางสังคม

1. อายุ
2. อายุราชการ
3. ระดับการศึกษาสูงสุด
4. ประสบการณ์ทำงานด้านการพัฒนา พฤตินิสัยด้านการศึกษา
5. สังกัดปัจจุบัน

2. ความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสามัญของเรือนจำการศึกษา

ตัวแปรตาม

ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังทางด้านการศึกษา

- ปัจจัยด้านบุคลากร
- ปัจจัยด้านการบริหารการศึกษา
- ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและการสนับสนุน

ผลการวิจัย

1. ภูมิหลังทางสังคมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 36-45 ปี ร้อยละ 39.1 มีอายุราชการน้อยกว่าหรือเท่ากับ 10 ปี ร้อยละ 39.1 ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งมีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ร้อยละ 63.6 และเป็นผู้มีประสบการณ์ทำงานด้านการพัฒนาพฤตินิสัยด้านการศึกษาในเรือนจำที่น้อยกว่าหรือเท่ากับ 10 ปี

ร้อยละ 49.2 ซึ่งอยู่ในสังกัดปัจจุบัน เกือบครึ่งหนึ่งอยู่คือกลุ่มงานแก้ไข พื้นฟู (ฝ่ายฝึกอบรมผู้ต้องขัง ฝ่ายสวัสดิการ ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ สถานพยาบาล) ร้อยละ 47.8

2. ความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษานองเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ (เรือนจำการศึกษา หลักสูตรการจัดการศึกษาสายสามัญ) พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษานองเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ (เรือนจำการศึกษา หลักสูตรการจัดการศึกษาสายสามัญ) อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=0.63$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ความรู้ในระดับมาก โดยเรียงลำดับ 1-3 ดังนี้ อันดับ 1 ในเรื่องเรือนจำการศึกษาใช้หลักสูตรการศึกษาสายสามัญตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกระบบ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 อันดับ 2 ในเรื่องผู้บริหารกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ ค่านิยมของเรือนจำการศึกษาไว้อย่างชัดเจน) และอันดับ 3 เรื่องเรือนจำการศึกษามีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ระบุขั้นตอนการดำเนินการไว้อย่างชัดเจน

3. ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.84$) ทั้งภาพรวมและรายด้าน ดังนี้ อันดับ 1 ด้านบริหารการศึกษา ($\bar{x}=3.85$) อันดับ 2 ด้านบุคลากร ($\bar{x}=3.83$) และอันดับ 3 ด้านสภาพแวดล้อมและปัจจัยสนับสนุน($\bar{x}=3.82$) สามารถอธิบายรายด้านได้ดังนี้

ด้านบริหารการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า คิดเห็นที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา โดยเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับ 1-3 ดังนี้ อันดับ 1 ในเรื่องวิธีการสอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น กล้าคิด กล้าแสดงออกรู้จักใช้เหตุผล กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นด้านบริหารการศึกษามากที่สุด อันดับ 2 ในเรื่องกิจกรรมการเรียนการสอนมีการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง อันดับ 3 ในเรื่องรูปแบบและวิธีการสอนมีอย่างหลากหลาย

ด้านบุคลากร อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า คิดเห็นที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา โดยเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับ 1-3 ดังนี้ อันดับ 1 ในเรื่องการสร้างความตระหนักในความสำคัญและจำเป็นของการจัดการศึกษา การพัฒนาความรู้ และทักษะ อันดับ 2 ในเรื่องครูผู้สอนมีความสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้เข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ตามหลักสูตรกำหนด อันดับ 3 ในเรื่องครูผู้สอนมีความสามารถในการกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียน

ด้านสภาพแวดล้อมและการสนับสนุน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า คิดเห็นที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา โดยเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับ 1-3 ดังนี้ อันดับ 1 ในเรื่องอาคารและสถานที่ที่ใช้ในการศึกษาเป็นเอกเทศและมีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ อันดับ 2 ในเรื่องอาคารเรียน อาคารประกอบและพื้นที่โรงเรียนมีความปลอดภัยเหมาะสมสำหรับผู้เรียน อันดับ 3 ในเรื่องเรือนจำนำร่องจัดความพร้อมแก่ผู้เรียนตามแนวคิดเรือนจำการศึกษาทั้งในด้านโรงเรียน โรงเรียน โรงนอน โรงครัว

ผลการทดสอบสมมติฐาน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า เป็นไปตามสมมติฐาน 2 ข้อ จากทั้งหมด 6 ข้อ คือสมมติฐานที่ 3 และ 6 และไม่เป็นไปตามสมมติฐานจำนวน 4 ข้อ ได้แก่ สมมติฐานที่ 1 สมมติฐานที่ 2 4 และ 5 ดังนี้

เป็นไปตามสมมติฐาน ดังนี้

1. ผลการวิจัยที่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 3 พบว่า เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังทางด้านการศึกษานองเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์แตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพื้นฐานทางด้านการศึกษาในแต่ละระดับไม่เหมือนกัน นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายของสาขาวิชา ส่งผลต่อระดับความคิดเห็นให้แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้ว่า กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดคุณสมบัติด้านการศึกษานองข้าราชการกรมราชทัณฑ์ไว้ คือ ตั้งแต่ระดับ ปวช.และปวส.และปริญญาตรีทุกสาขาวิชา จึงทำให้เกิดความหลากหลายในสายงานวิชาชีพต่างๆ ดังนั้นระดับความรู้ของวุฒิการศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาตรีจะมีความชำนาญมากในด้านวิชาชีพในการฝึกอบรมผู้ต้องขัง เช่น งานฝีมือ เครื่องเรือน เครื่องประดับ การศึกษา เกษตรกรรม

ฯลฯ เพราะความรู้และสายงานที่แตกต่างกันย่อมส่งผลให้เกิดความคิดเห็นด้านการพัฒนาพหุตินิสัยด้านการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเพ็ญแข อนรรฆวชิรกุลและคณะ (2549) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2548 โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3 พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ ระดับการศึกษาที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อยู่ในระดับมาก

2. ผลการศึกษาที่เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 6 พบว่า เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในเรือนจำ/ทัณฑสถานที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสามัญของเรือนจำการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขังทางด้านการศึกษาของเรือนจำการศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 โดยมีความสัมพันธ์ในทางบวกและในระดับปานกลาง กล่าวคือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสามัญและเรียนรู้การศึกษาในระดับมาก มีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษาในด้านภาพรวมและรายด้าน คือ ด้านบุคลากร ด้านการบริหารการศึกษา และด้านสภาพแวดล้อมและการสนับสนุนมากขึ้นไปด้วย นี่เป็นเช่นนั้น อาจเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่จะปฏิบัติงานด้านการแก้ไขพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขัง นอกจากนี้ประสบการณ์จากการทำงานที่ผ่านมา ทั้งการเข้ารับการพัฒนา ผูกอบรม สัมมนา กรมราชทัณฑ์จัดให้มีประชุมผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษายาสามัญของเรือนจำ/ทัณฑสถานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ รวมทั้งสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมดังกล่าว จึงส่งผลให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานในเรือนจำการศึกษาของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เรือนจำ/ทัณฑสถานอยู่ในระดับที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวันเพ็ญ กุเบีย (2548: 135) ศึกษาเรื่องการจัดการศึกษานอกระบบสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำกลางนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการจัดการด้านการศึกษา มีความเห็นว่า สภาพการจัดการศึกษานอกระบบ สำหรับผู้ต้องขังด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านเนื้อหาและหลักสูตร และด้านการวัดและประเมินผลมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษา อยู่ในระดับมาก และขวัญธนา รังสิวนิขอรุณ(2555:126) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการนำยุทธศาสตร์พัฒนาพหุตินิสัยไปปฏิบัติพบว่า เจ้าหน้าที่ที่มีความคิดเห็นสัมพันธ์กันในเรื่องด้านความรู้ความสามารถและทัศนคติผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ และปัจจัยการบริหารและสภาพแวดล้อม

ในส่วนของผลการศึกษาที่ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ได้แก่ อายุ อายุราชการ ประสบการณ์การทำงาน และเรือนจำ/ทัณฑสถานที่สังกัด โดยแยกอธิบายตามลักษณะความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระในด้านภูมิหลังทางสังคม กล่าวคือไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ดังนี้

1. ผลการศึกษาที่ไม่เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 และ ข้อที่ 2 พบว่าเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีอายุต่างกัน และมีอายุราชการแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขังทางด้านการศึกษาของเรือนจำการศึกษาไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจอธิบายได้ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานหน้าที่อยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถานที่มีบริบท สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมองค์กรที่คล้ายคลึงกัน เป็นเรือนจำที่มีอำนาจคุมขังผู้ต้องขังที่เป็นคนผิวกว่าผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาลที่มีพื้นที่ภูมิศาสตร์อยู่ในภาคกลาง ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารระหว่างเรือนจำ/ทัณฑสถานเป็นไปอย่างทั่วถึง สะดวกรวดเร็ว และเท่าเทียมกัน และเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีช่วงอายุอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน จึงส่งผลให้ความคิดเห็นของประชากรในการศึกษาไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนริศ รัตโน (2543: 80-81) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อการจัดการการศึกษาในเรือนจำจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ปัจจัยที่ไม่มีผลต่อความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อการจัดการศึกษา คือ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ฐานโทษที่กระทำผิด ระยะเวลาในการต้องโทษ อาชีพเดิม และการเข้ารับการศึกษาของผู้ต้องขัง
2. ผลการศึกษาที่ไม่เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 4 และ ข้อที่ 5 พบว่าเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีประสบการณ์การทำงานด้านการพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขังทางด้านการศึกษาของเรือนจำการศึกษา และเรือนจำ/ทัณฑสถานที่สังกัดปัจจุบัน

แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขังทางด้านการศึกษาของเรือนจำการศึกษาไม่แตกต่างกัน อาจเป็นเพราะว่าเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานด้านการศึกษาของเรือนจำเป็นระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน ตลอดจน การมีประสบการณ์ในการโยกย้ายเพื่อดำรงตำแหน่งไปยังส่วนงานต่างๆ ของเรือนจำ/ทัณฑสถานตามที่มีบังคับบัญชาเห็นว่าเหมาะสม ส่งผลให้มีโอกาสได้เรียนรู้งานในหลายๆ ส่วนงาน ทำให้ความคิดเห็นของประชากรในการศึกษาไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ อารียา ไชยานุวงศ์และคนอื่นๆ (2535: 174-176) ได้ศึกษา ความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญและสายอาชีวะในเรือนจำและทัณฑสถาน พบว่า ประสบการณ์ด้านการดำเนินงานการศึกษาในเรือนจำและตำแหน่งหน้าที่ไม่มีผลต่อความคิดเห็นกับการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญและสายอาชีวะในเรือนจำและทัณฑสถาน

ตารางที่ 2 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย	ผลการทดสอบสมมติฐาน	
	สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง
1. เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีภูมิลำเนาต่างจังหวัด มีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา แตกต่างกัน		
1.1 เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา แตกต่างกัน		✓
1.2 เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีอายุราชการต่างกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา แตกต่างกัน		✓
1.3 เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา แตกต่างกัน	✓	
1.4 เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีประสบการณ์การทำงานด้านการพัฒนาพหุตินิสัยด้านการศึกษาของเรือนจำต่างกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา แตกต่างกัน		✓
1.5 เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่สังกัดปัจจุบันต่างกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา แตกต่างกัน		✓
2. เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษาสายสามัญของเรือนจำการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการดำเนินการพัฒนาพหุตินิสัยของผู้ต้องขังในเรือนจำการศึกษา	✓	

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ด้านบุคลากร

1.1 ด้านอัตรากำลัง ควรวางแผนกำลังคนในระยะยาวในการกำหนดคุณวุฒิเฉพาะด้านการศึกษาของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นครูผู้สอนในเรือนจำการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรของบุคลากรอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบต่อไป ซึ่งจะส่งผลดีต่อการปฏิบัติงานของเรือนจำการศึกษาในระยะยาวด้วย

1.2. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาที่ยังไม่พ้นโทษ ให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในเรือนจำได้อย่างปกติสุข พัฒนาให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้อื่นต่อยอดจากที่ได้รับ การศึกษาตามหลักสูตรเพื่อเพิ่มความรู้อ

2. ด้านบริหารการศึกษา

2.1. ควรพัฒนาเนื้อหาของหลักสูตรทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติให้ได้สัดส่วนที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียน และเน้น หลักสูตรการฟื้นฟูจิตใจทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมเพื่อกลับตนเป็นพลเมืองดี

2.2. การกำหนดแผนและกิจกรรมควรให้สอดคล้องกับแผนแม่บททิศทางการพัฒนาการศึกษา และการวัดผล ประเมินผล การศึกษาให้เป็นมาตรฐานและสามารถออกไปรับรองคุณวุฒิการศึกษาของกระทรวงการศึกษาเพื่อต่อยอดการศึกษาได้ ในภายหลังพ้นโทษ

3. ด้านสภาพแวดล้อมและการสนับสนุน

3.1. การบริหารงบประมาณและการสนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมและโครงการหลักสูตรที่เอื้อประโยชน์ต่อการ จัดการศึกษา

3.2. ด้านสรรพทรัพยากรขององค์กร ควรมีการจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสม ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ อาคาร สถานที่ งบประมาณ บุคลากร และการบริหารการศึกษาที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดการนำแผนพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขังด้วยเรือนจำ การศึกษาไปปฏิบัติบรรลุผลตามที่ได้กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์โดยแบบเจาะลึก การสนทนา กลุ่มย่อย เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อได้รับข้อมูลเชิงลึก

2. ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลสัมฤทธิ์ต่อการดำเนินการเรือนจำการศึกษา โดยขยายขอบเขตการวิจัยเป็นเรือนจำ/ทัณฑ สถานให้ครบทุกเขต เพื่อนำมาใช้กำหนดนโยบายเพื่อการบริหารเรือนจำการศึกษา และเป็นแนวทางในการปรับปรุง พัฒนาหลักสูตรโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะทางเพื่อพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขังเฉพาะด้าน

เอกสารอ้างอิง

กรมราชทัณฑ์. 2558. หนังสือสั่งการที่ ยธ.0704/319 เรื่อง กำหนดเรือนจำกลางพระนครศรีอยุธยาเป็นเรือน จำร่อนประเภทเรือนจำการศึกษา ลงวันที่ 29 กรกฎาคม 2558.

กรมราชทัณฑ์. 2538. บันทึกข้อตกลงความร่วมมือทางการศึกษาระหว่างกรมราชทัณฑ์กับสำนัก บริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.

กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์. 2557. แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการกรมราชทัณฑ์ 5 ปี (พ.ศ.2557-2561). กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479

สมบูรณ ประสพเนตร. 2539. คู่มือการบริหารเรือนจำ. กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.

สำนักทัณฑปฏิบัติ กรมราชทัณฑ์. 2547. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.

สำนักพัฒนาพหุตินิสัย กรมราชทัณฑ์. 2546. การจัดการศึกษาผู้ต้องขัง. กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.

เพ็ญแข อนรรฆวัชรกุล และคณะ. 2549. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนต่อของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2548 โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3 ปริญาโท กศม. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

วรัญญา รังสิวณิชอรุณ. 2555. ปัจจัยที่มีผลต่อการนำยุทธศาสตร์พัฒนาพหุตินิสัยไปปฏิบัติ. วิทยานิพนธ์รัฐ ประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วันเพ็ญ ภูเบีย. 2548. การจัดการศึกษานอกระบบสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำกลางนครปฐม.5 วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วัลลภ รัฐฉัตรานนท์. 2545. ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- นริศ รัตน์. 2543. ความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อการจัดการศึกษาในเรือนจำจังหวัดร้อยเอ็ด. กรุงเทพฯ: สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อารียา ไชยานวงศ์ และคณะ. 2535. รายงานผลการวิจัยเรื่องความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการดำเนินงานจัด
การศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญและสายอาชีพในเรือนจำและทัณฑสถาน. กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.